

Kirken og ondskaben

En dogmatisk undersøgelse af kirkens forhold til ondskab og uretfærdighed i verden med udgangspunkt i Martin Luther, Cape Town-erklæringen og Stanley Hauerwas.

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse	1
Abbreviationer	2
1 Indledning	2
1.1 Indledning	2
1.2 Problemformulering	2
1.3 Præcisering og afgrænsning	3
1.4 Metode	3
2 Luther - toregimentelæren	4
2.1 Luther: Om lydighed mod den verdslige øvrighed	4
2.3 Den kristnes opgave	7
2.4 Kirkens opgave	9
2.5 Delkonklusion	9
3 Cape Town-erklæringen	10
3.1 Kort om Calvins syn på øvrigheden	10
3.2 Cape Town-erklæringen	12
3.3 Delkonklusion	15
4 Hauerwas - The Christian Colony	16
4.1 Kirkens opgave ifølge Hauerwas	17
4.2 Delkonklusion	20
5 Vurdering	21
5.1 Problemet med Luthers toregimentelære	21
5.2 Hvad kirken kan lære af Cape Town-erklæringen	23
5.3 Kritik af Hauerwas	23
5.4 Hvad kan vi lære af Hauerwas	24
5.5 Hvad skal eller kan vi ikke lære af Hauerwas	26
6 Konklusion	27
Abstract (English)	29
Litteraturliste	30
Særpensum	30
Anvendt fællespensum	31
Supplerende litteratur	32

Abbreviationer

CA *Confessio Augustana*. (Grane 1972)

CTe *Cape Town-erklæringen*. (LCWE 2011)

1 Indledning

1.1 Indledning

Ondskab og uretfærdighed er og har altid været en del af livet på jorden. Uanset middel og indsats mod den, findes ondskaben altid blandt og i mennesker, og når den ikke er åbenlys, lurder den altid lige under overfladen.

Men *Guds folk* er en del af en ny fortælling i verdenshistorien. En ny fortælling med et nyt *telos*. Guds folk er lys og salt for verden (Matt 5,13-14) og nye skabninger (2 Kor 5,17), der forkaster ondskab (1 Joh 1,6), men glædes ved, hvad der er godt og sandt (Fil 4,8). Kirken er samlingen af Guds folk på jorden og vil bestandigt bestå (CA 7).

Alligevel er det ikke selvsagt, hvordan kirken skal forholde sig til ondskaben i verden, og kirkens folk har diskuteret dette helt tilbage til Augustin.¹ Den lutherske kirke har efter reformationen taget udgangspunkt i Luthers toregimentelære. Siden Luther er der sket meget i samfundet, og det er derfor værd og legitimt² at undersøge nærmere, om den lutherske kirke i dag kan bibeholde denne tilgang til øvrigheden og ondskaben i den postkonstantinske æra.

I denne opgave ønsker jeg derfor at undersøge tre dogmatiske tilgange til denne diskussion og forsøge at vurdere disse med det formål at give konkrete pejlemærker for den danske lutherske folkekirke.

1.2 Problemformulering

På baggrund af en sammenligning mellem Luther, Hauerwas og Cape Town-erklæringen ønskes der svar på hvorledes den lutherske kirke i dag bør forholde sig til uretfærdighed og ondskab i verden.

¹ Se blandt andet Augustin, *Om Guds stad*

² Se Jeppe Bach Nikolajsen i *Kirkens rolle i et pluralistisk samfund* (Nikolajsen 2015b, 32-33)

1.3 Præcisering og afgrænsning

1.3.1 Præcisering og afgrænsning af 'uretfærdighed og ondskab i verden'

Med *uretfærdighed og ondskab i verden* i opgavens problemformulering menes der de forhold i samfundet, der i kristen etik kan defineres som uretfærdige eller onde. Jf. CA 2 kom ondskaben ind i verden ved Adams fald og er gået i arv lige siden til fordømmelse og evig død, og denne arv kan ikke brydes, undtagen gennem genfødsel ved dåb og Helligånd (Grane 1972, 23). Genfødslen er Guds gerning, hvorigennem han frelser mennesker. Denne opgave handler om kirkens forhold til Guds *anden* gerning, nemlig bekæmpelse af modstanden mod hans skaberorden, ondskab og uretfærdighed i verden.

Definitionen omfatter ikke naturkatastrofer og deslige, som ikke er bevirket af mennesker.

1.3.2 Forholdet mellem kirke og stat, øvrighed eller myndighed

Forholdet mellem kirke og stat vil indholdsmæssigt fylde en væsentlig del af denne opgave. Dette skyldes, at Luther, som danner udgangspunkt for denne opgave, dogmatisk afviser brugen af magt eller sværd som kirke. Derimod er staten, ifølge luthersk tradition, den institution, som har fået givet "sværdet" til at bekæmpe ondskab i verden. En stor del af denne opgave vil derfor have fokus på forholdet mellem kirke og stat og om hvorvidt den kristne kan tage del i statens arbejde.

Termerne *øvrighed*, *myndighed* og *stat* vil i denne opgave blive brugt som synonyme. Siden første halvdel af det 16. århundrede har landene, deres sammensætning, magtsystemer etc. ændret sig drastisk. Her kan særligt nævnes indførelsen af demokrati og sekulariseringen af samfundet. Disse ændrede forhold har givetvis også en rolle i forholdet mellem kirke og stat, men vil på grund af opgavens omfang ikke blive undersøgt nærmere.

1.4 Metode

I denne opgave vil jeg først redegøre og analysere de tre valgte dogmatiske positioner, der bliver repræsenteret af Martin Luther, Lausanne-bevægelsen og Stanley Hauerwas individuelt med udgangspunkt i henholdsvis *Om lydighed mod den verdslige øvrighed*, *Cape Town-erklæringen* og *Resident Aliens*. Dette har til

formål at undersøge de tre positioners tilgang til uretfærdighed og ondskab i verden. De tre positioner vil blive vurderet ud fra både dogmatiske, kirkehistoriske og bibelteologiske elementer, der på grund af opgavens omfang ikke vil blive behandlet særskilt i hvert afsnit, men vil blive inddraget løbende efter relevans.

Denne redegørelse og analyse vil danne udgangspunkt for en diskussion og vurdering af disse tre positioner for at nå frem til opgavens formål; at give konkrete retningsforslag til den danske folkekirkes forhold til uretfærdighed og ondskab i verden.

Da den danske folkekirke er en stor instans uden central ledelse, synoder eller bekendelsesskrifter, der forholder sig til opgavens emne, vil jeg i denne opgave ikke undersøge, hvordan folkekirken i dag forholder sig til opgavens problemstilling, men bruge Luthers fremstilling af toregimentelæren som dogmatisk repræsentant for folkekirkens tradition.

2 Luther - toregimentelæren

Som udgangspunkt for denne opgave, vil jeg først se nærmere på Martin Luthers forståelse af de to regimenter og kigge nærmere på, hvordan Luther forstår kirkens opgave overfor ondskab og uretfærdighed i verden. Undersøgelsen af toregimentelæren vil tage udgangspunkt i Luthers skrift fra 1523 *Om lydighed mod den verdslige øvrighed*.

Både den historiske, teologiske, kirkelige og politiske baggrund for Luthers tanker om forholdet mellem kirke og stat er uden tvivl vigtige, men kan ikke behandles nærmere på grund af opgavens omfang.³

2.1 Luther: Om lydighed mod den verdslige øvrighed

2.2.1 Det verdslige regimente

Luthers første mål for skriftet er at bekræfte legitimiteten af “den verdslige lov og det verdslige sværd, så ingen tvivler om, at de er udtryk for Guds vilje og ordening i verden” (Luther 1523, 160-161). Luther argumenterer ud fra bibelreferencer til

³ Her kan særligt henvises til Holmquist og Nørregaards gennemgang heraf (Holmquist 1965, 18-46)

både det Nye Testamente og det Gamle Testamente, at der findes et verdsligt regimente eller sværd, som er indsat af Gud, og enhver er forpligtet på at adlyde det. Ifølge Luther har dette sværd eksisteret fra verdens skabelse⁴ (ibid.). Ved sværdets lov gælder det, at ondskab skal bekæmpes *med sværd*: “Et liv for et liv, et øje for et øje [...]” (ibid., 162).

Men hvad gør man så ved skriftsteder som taler om fjendekærlighed og tilgivelse? Først afviser Luther sofisterne, der argumenterer for at eksempelvis Bjergprædiken kun er tiltænkt de kristne, der ønsker at være fuldkomne (ibid.).

Luther har her en udredelse af distinktionen mellem Guds rige og verdens rige. I Guds rige er Kristus konge og herre. Her hører alle sande kristne, den sande Kirke, til. Disse har hverken brug for lov, sværd eller ret, fordi de af hjertets lyst og i kraft af Helligånden elsker alle og tåler enhver form for uret uden modstand. (ibid., 163-164)

De, der ikke er kristne, er i verdens rige og er underlagt loven (ibid., 165). Dette er Guds orden for, at de ikke skal kunne føre deres ondskab ud i livet og for at opretholde ro og orden og give plads til at “kunne ernære kone og børn, forsørge sig selv og tjene Gud” (ibid.). Hermed kommer Luther frem til sin mest præcise formulering af de to regimenters opgave:

“Derfor har Gud oprettet de to styreformere: den åndelige, som ved Helligånden skaber kristne og gode mennesker under Kristus, og den verdslige, som bremser de ikke-kristne og onde mennesker, så at de udadtil er nødt til at holde fred og forholde sig i ro meget imod deres egen vilje.” (ibid.)

Herefter argumenterer Luther for, at det er ukristeligt at opløse det verdslige sværd, fordi der altid vil være nogen, der kun er kristen af navn, men vil udnytte en sådan mulighed for at udleve sin ondskab (ibid., 165-166). Luther understreger, at det er vigtigt at “holde disse to styreformere adskilt og lade begge eksistere, den

⁴ Hvorvidt der er tale om før eller efter syndefaldet her er tvivlsomt da Luther skriver “fra verdens skabelse” (ibid.), altså før syndefaldet, men refererer umiddelbart bagefter til Kains drab på Abel, som fandt sted efter syndefaldet. En nærmere undersøgelse af dette må udelades på grund af opgavens omfang.

ene frembringer fromhed og retfærdighed, den anden skaber ydre fred og hindrer onde gerninger. Ingen af dem kan undværes her i verden.” (ibid., 166).

Bjergprædiken er dermed kun tiltænkt de kristne, der lever i Guds rige og iblandt kristne kan der ikke være tale om et sværd eller brug heraf. Men i forholdet til sin næste, der ikke er kristen, skriver Luther: “man har pligt til at tjene og hjælpe sværdet alt, hvad man kan, det være sig med liv og sjæl, gods og ære. For det udfører en gerning, som du ikke har brug for, men som er overordentlig påkrævet og nyttig for hele verden og din næste” (Luther 1523, 169-170). Luther kommer nu med sit mest præcise svar på denne opgaves problemstilling. Den kristne skal *tjene* sin næste ved at tjene og hjælpe den verdslige øvrighed med at bekæmpe ondskaben (ibid., 170). Den, der lever i Guds rige, tjener ind i verdens rige i kærlighed til sin næste. Blandt en række skrifthenvisninger understreger Luther med henvisning til Rom 13, at “Øvrigheden er forordnet af Gud” (ibid., 173).

Luther konkluderer:

“På den måde mener jeg, at modsætningen nu er ophævet mellem Kristi ord og de skriftord, der forordner sværdet, og at meningen er følgende: sværdet må ingen kristen bruge eller kalde til hjælp for sit eget vedkommende, men for at et andet menneske kan og skal han gøre det, for at det onde kan holdes nede og det gode værnes.” (ibid., 176).

Luther afslutter med to svar på to skarpe spørgsmål til hans egen udlægning af de to regimenter. (1) Kan man tjene som bøddel, soldat, jurist eller lignende - altså stillinger som medfører død eller dømmer mennesker? Ja, svarer Luther, fordi det er stillinger, som er nødvendige for at de, der besidder magten, kan udføre deres rolle som opretholder af fred og orden. (2) Kan jeg ikke bruge sværdet til at straffe dem, der gør *mig* ondt, alene med den hensigt at straffe det onde? I teorien er det muligt, men i praksis umuligt, svarer Luther. Det ville være en så from handling at, det virker umuligt i praksis, og derfor fraråder Luther at forsøge det.

2.2.2 Den kristne fyrste

Luther flytter nu opmærksomheden i tredje del af skriftet til praktiske råd til den kristne fyrste. Dette er af interesse for denne opgave, da Luther her bliver konkret

og giver vejledning til en kristen enkeltperson, og denne del kan appliceres på kristne, der tjener i øvrigheden. Luther skriver:

“Den, der nu vil være en kristen fyrste, må sandelig aflægge den opfattelse, at han skal herske og bruge vold. Thi forbandet og fordømt er ethvert liv, hvor man lever og stræber efter at leve til gavn og fordel for sig selv. Forbandet er alle gerninger, der ikke udøves i kærlighed.” (ibid., 189-190)

Dette skal ikke forstås som en korrektion til det tidligere, men en uddybning. Luthers pointe er nemlig her, at en fyrstes *sind* i sin tjeneste er vigtig. Luther skriver:

“For det første må han tage vare på sine undersåtter og virkelig i sit hjerte gå ind derfor. Det gør han imidlertid, når han retter alle sine bestræbelser mod at gavne og tjene dem. Han må ikke tænke: Dette land og folk tilhører mig, jeg vil gøre, hvad der passer mig; men: Jeg tilhører dette land og folk, jeg vil gøre sådan, som det er til havn og gode for det.” (ibid., 191)

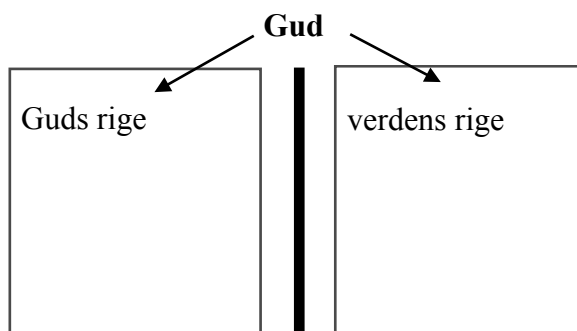
Her ser Luther et forbillede i Jesus, der som den øverste fyrste kom for at tjene (ibid.).

Efter denne korte gennemgang af Luthers skrift *Om lydighed mod den verdslige øvrighed*, vil jeg nu give nogle generelle udsagn om Luthers svar på opgavens problemstilling.

2.3 Den kristnes opgave

Læren om de to regimenter fylder meget i Luthers tanker om den kristnes forhold til verden. Luther accepterer ikke, at der ikke bliver skelnet mellem de kristne og verden. For Luther er der afgørende forskel mellem Guds rige, hvor Jesus er kongen, og de kristne, som lever i overensstemmelse med Jesu ord i eksempelvis Bjergprædiken, og på den anden side resten af verden, hvor ondskab, griskhed og grådighed regerer. Luthers toregimentelære plæderer for, at de to regimenter hverken bliver sammenblandet eller adskilt. Luther går så vidt, at han kalder en sammenblanding af de to regimenter for djævelens værk (Luther 1523, 182.187).

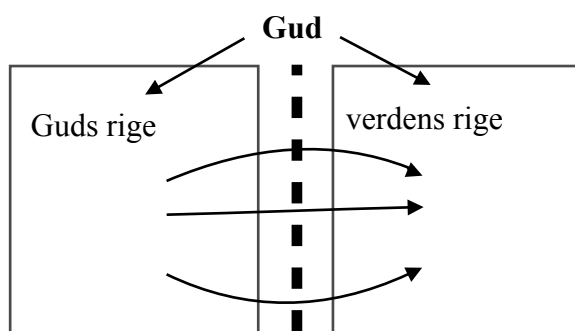
Alligevel styrer Gud i begge riger. Gud har en fremmed gerning i verden, hvor Han holder orden i verden og holder ondskaben nede. Grafisk kan vi stille det således op.

Figur 2.3: Luthers opdeling af de to regimenter. Gud regerer og opretholder begge to efter sin vilje. De to regimenter er adskilt og afgørende forskellig

De kristne i Guds rige har ikke *brug* for verdens rige, fordi de internt lever efter Kristi lov og udholder alt ondskab fra verden omkring sig (ibid., 163-164). Så ifølge Luther er der ingen bevægelse fra højre mod venstre, da det sværd som Gud har givet øvrigheden til at regere ved, skal bekæmpe ondskab og uretfærdighed, og denne slags findes ikke iblandt de, der udgør Guds rige.⁵

Derimod er der, ifølge Luther, en bevægelse fra venstre mod højre, og det er her vi igen kommer frem til kernen af Luthers svar på problemstillingen. Som kristen skal du *tjene* din næste ved at varetage opgaver i verdens rige, hvis du er i stand til at påtage dig en opgave der. Her gælder Bjergprædiken ikke, forstået på den måde, at du bekæmper ondskab og skaber retfærdighed og orden i verden, om nødvendigt med sværdet. Altsammen skal dog gøres med det sindelag at du tjener i kærlighed til næsten og ikke gør det for egen skyld. Grafisk kunne Luthers løs-

Figur 2.3.2: Verdens rige skal og bør ikke gå ind på Guds riges område og kirken bør ikke gå ind i verdens rige. Derimod skal den enkelte kristne gå ind i verdens rige og påtage sig opgaver i verdens rige for at tjene sin næste.

ning stilles således op. (ibid., 170)

⁵ Dog skal den kristne stadig underlægge sig verdslig straf for sin næstes skyld.

2.4 Kirkens opgave

Et relevant spørgsmål må derefter blive: Hvad med kirken? Hvad er kirkens rolle i bekæmpelsen af ondskab og uretfærdighed i verden?

I dette spørgsmål er Luther dog overraskende tavs i skriftet *Om lydighed mod den verdslige øvrighed*. Dette skyldes, at skriftet hovedsageligt er rettet til en øvrighedsperson og ikke tiltænkt at være generel vejledning til en menighed eller kirken. En anden grund kan være, at kirken, ifølge Luther, har en helt anden opgave end den enkelte kristne. Luther skriver i sit skrift *Om koncilerne og kirken* fra 1539 (Luther 1539, 275-287) om syv kirkekendetegn⁶. Disse syv kendetegn er for Luther definitionen af kirkens opgave og vil derfor i denne opgave repræsentere Luthers forståelse heraf med særligt fokus på det første og sidste kendetegn.

Det første og vigtigste kendetegn er (1) forkyndelsen af ordet, prædiken. Heri ligger kirkens vigtigste og fineste opgave, og det er vigtigt for Luther, at det bliver "offentligt bekendt for verden" (ibid., 280). Dernæst kommer (2) dåben, (3) sakramenterne, (4) nøglerne, (5) embedet, (6) bøn og til sidst (7) lidelse. Med udgangspunkt i Matt 5,11-12⁷ argumenterer Luther for, at det sidste kendetegn, lidelsen, er afgørende for kirken. Sammen med forkyndelsen af ordet er lidelsen det nærmeste, vi kommer på Luthers tanker om kirkens opgave i forhold til staten.

Kirkens opgave i forhold til forkyndelsen overfor øvrigheden er at prædike *naturens lov* (Christensen 2014, 38-39) og være klar til at lide alt slags hån, ydmygelse, fattigdom og fysisk smerte for at blive sin herre Kristus lig (Luther 1539, 285). Derimod er det *ikke* kirkens opgave at påtvinge sig magt i verden og gennemtvinge kristen levevis, da det vil være en sammenblanding af de to regimenter og udviskning af grænsen mellem disse (Luther 1523, 187).

2.5 Delkonklusion

Denne redegørelse for den lutherske toregimentelære har påvist, hvordan Luther repræsenterede et nuanceret syn på kirken og den kristnes opgave i forhold til

⁶ De syv kendetegn er ikke en fast afgrænset mængde, da Luther andre steder har et andet antal kendetegn.

⁷ Se hertil også Luthers udlæggelse af dette vers i Luthers skrift om Bjergprædiken (Luther 1532, 49-50), hvor Luther tolker verset individualistisk.

ondskab og uretfærdighed i verden. Kirken skal forblive kirke, og den kristne skal tjene sin næste, herunder tage opgaver i øvrigheden for at tjene og beskytte de hjælpeløse. I de kommende afsnit vil jeg se nærmere på nyere bidrag til denne dogmatiske diskussion, før jeg vil vurdere toregimentelærens legitimitet i dag.

3 Cape Town-erklæringen

Efter at have haft fokus på Martin Luther, vil jeg nu vende min opmærksomhed mod et nyere bud på opgavens problemstilling. Dette afsnit vil tage udgangspunkt i Cape Town-erklæringen (CTe) (LCWE 2011), som blev udgivet i 2010⁸ af Lausanne-bevægelsen. Selvom Lausanne-bevægelsen er en tværkirkelig bevægelse, der forsøger at samle evangeliske kirker fra højrefløjen i hele verden, er min forudsætning, at deres skrifter i en eller anden grad baserer sig på et reformert kirkesyn, fordi grundlæggeren Billy Graham og den amerikanske evangeliske kirke, der hovedsageligt trækker på en calvinsk tradition, fylder meget i bevægelsen. CTe er desuden relevant i denne opgave, da skriftet har vundet bred anerkendelse i evangelikale kirker i hele verden. Jeg vil derfor undersøge CTe for at se, om den repræsenterer et anderledes syn på kirkens ansvar overfor uretfærdighed og ondskab i verden end Luthers toregimentelære.

3.1 Kort om Calvins syn på øvrigheden

For at kunne danne sig et billede af Lausanne-bevægelsens syn på øvrigheden vil jeg som indledning kort redegøre for det reformerte syn på kirkens rolle overfor øvrigheden med udgangspunkt i Wilhelm Niesels (1953, 238-242) redegørelse heraf.

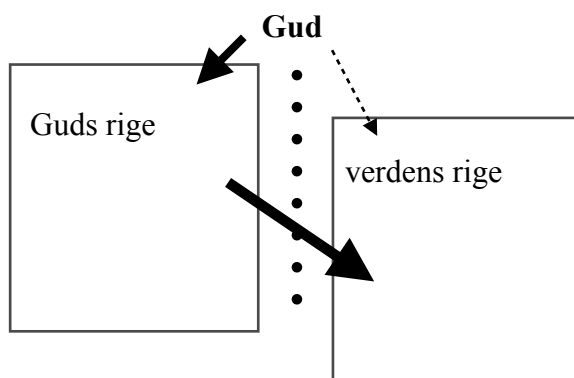
Ifølge Niesel er det vigtigt ikke at overdrive forskellen mellem Luthers og Calvins syn på forholdet mellem kirke og stat. Ifølge ham ligner deres toregimentelære langt hen af vejen hinanden (ibid., 238-239). Dermed ikke sagt at der ikke er forskel på deres ekklesiologi generelt. Calvin og Luthers kirkesyn adskiller sig flere steder, hvilket udspringer af deres teologiske særpræg. Disse forskelle i ekklesiologi vil ikke blive undersøgt nærmere, da de ikke har direkte relevans for

⁸ Den danske oversættelse af Forlagsgruppen Lohse i 2011

opgaven. Dog vil jeg fremhæve to forskelle mellem Calvin og Luthers syn på forholdet til øvrigheden.

For det første (1) har Calvin nogle teokratiske tendenser, som vi ikke finder hos Luther. Her kan hans konkrete virke i Geneve iagttages som eksempel. Ifølge Calvin er det kirken og de kristnes ansvar at præge øvrigheden i så stor grad som muligt. Som kristne skal Gud regere over hele vores liv og dette betyder også i statens affære. Dette betyder dog ikke en udviskning af grænsen mellem kirken og staten, da kun staten skal bruge sit sværd og straffe timeligt for at holde ondskaben i hævd, men det er de kristne principper, deriblandt de ti bud, som landet skal bygges på. Dog er det ikke forkert at have en ikke-kristen øvrighed, og man skal ikke nødvendigvis gøre oprør mod en sådan øvrighed, men det er den kristnes ansvar at stræbe efter at gøre øvrigheden til en kristen styring af landet. Så den første forskel ligger altså i målet for den kristne om at omforme samfundet ved at kristne øvrigheden. (ibid., 239-240)

Dette har også indflydelse på den anden forskel. (2) Ifølge Calvin er *motivationen* for at blive en del af øvrigheden ikke at tjene din næste som hos Luther, men derimod at gennemtvinge Guds herredømme. Ifølge Calvin er det den kristnes pligt på vegne af Gud, at give kristne rammer for menneskelivet. Dog går Calvins grænse ved det indre, hvor han er enig med Luther i, at øvrigheden ikke kan

Figur 3.1: Verdens rige skal og bør ikke gå ind på Guds riges område. Derimod skal den kristne kirke gå ind i verdens rige og forsøge at kristne/underlægge sig øvrigheden efter Guds vilje.

definere menneskers tro.

Man kan forsimplet forsøge at fremstille Calvins tanker således:

Med denne simple illustration af Calvins lære om forholdet mellem kirke og stat, vil jeg nu kigge nærmere på Cape Town-erklæringen.

3.2 Cape Town-erklæringen

3.2.1 Cape Town-erklæringens historiske baggrund

Da CTe blev udgivet i 2010 var den et produkt af den tredje verdenskonference i Lausanne-bevægelsen. Bevægelsen begyndte i 1974 ved den første konference i Lausanne i Schweiz med Billy Graham i spidsen. Initiativet blev taget som respons på de stigende udfordringer for kirken i et samfund i stor forandring (LCWE 2015). Samtidig var afholdelsen af konferencen i Lausanne en respons på Kirkernes Verdensråd, der ifølge den evangeliske kirkefløj var blevet for optaget af politisk engagement og social-etik og for lidt optaget af evangelisation og forkyndelse af Guds ord. Alligevel blev der i *The Lausanne Covenant* plads til punktet *Christian Social Responsibility* om kirkens ansvar overfor social uretfærdighed (LCWE 1974, pkt 5). Dette område blev videre udviklet i 1982 med skrivelsen *Evangelism and social responsibility*, Occasional Paper 21, *The Manila Manifesto* fra 1989, skrivelsen *Holistic Mission*, Occasional Paper 33 fra 2004, og nu sidst i CTe fra 2010, hvor emnet især bliver behandlet i punkt 7, *Vi elsker Guds verden*.

Kirkens ansvar overfor uretfærdighed og ondskab i verden har altså været på Lausanne-bevægelsens dagsorden siden begyndelsen i 1974, men har udviklet sig fra at være adskilt fra forkyndelse af evangeliet til at være en integreret del af bevægelsens syn på Guds mission⁹, også kaldet integreret eller holistisk mission¹⁰ (LCWE 2011, 11; Jørgensen, 205-212).

3.2.2 Cape Town-erklæringens punkt 7

Med udgangspunkt i CTe og *Holistic Mission* (LCWE 2004) virker det tydeligt at den kristnes kamp mod ondskab og uretfærdighed i verden, ifølge Lausanne-bevægelsen, er *en del af missionen til verden* - den holistiske eller integrerede mission. Denne mission bliver grundet i Guds kærlighed til hele skabningen, menneskets sammensætning af krop, sind og ånd og tilsidst selve kristusbegiven-

⁹ Udtrykket *Guds mission* bruger Lausanne-bevægelsen ofte, eksempelvis i CTe, for at understrege at kirkens mission er en delagtighed i Guds mission.

¹⁰ Integreret mission og holistisk mission vil i denne opgave blive behandlet som synonyme. En nærmere undersøgelse af forskelle og ligheder mellem disse to termer og deres historiske udvikling vil ikke blive udret nærmere grundet opgavens omfang.

heden med forbillede i Jesu liv og gerning (LCWE 2011, 30-34; LCWE 2004, 15-16).

Spørgsmålet må nu blive; Med hvilke midler kan den kristne bekæmpe ondskab og uretfærdighed, og findes der i Lausanne-bevægelsen en stillingtagen til øvrigheden eller myndighederne? I hvor stort et omfang kan den kristne have delagtighed i disse myndigheder eller etablerede strukturer, som de bliver beskrevet af Ronald J. Sider (Sider 2013)? På dette område er hverken CTe eller skrivelsen *Holistic Mission* særlig specifik.

Erklæringens syvende del i første kapitel er opdelt i punkt A til E, hvoraf punkt B, C og D har størst interesse for denne opgave. I punkt B erklærer CTe kærlighed til kulturen med baggrund i Guds skabelse af mennesket i sin forskellighed og skriver: "Vi må elske alt, hvad Gud har valgt at velsigne, hvilket inkluderer alle kulturer" (LCWE 2011, 32). Dette er dog ifølge CTe ikke en ukritisk og uforbeholden kærlighed, "for alle kulturer udviser ikke blot positive vidnesbyrd om Guds billede i menneskers liv, men også Satans og syndens negative fingeraftryk." (ibid.)

Punkt C erklærer en særlig kærlighed til de fattige og lidende med forbillede i Biblens vidnesbyrd om Herrens kærlighed til disse mennesker. Hele Guds folk er befalet at "afspejle Guds kærlighed og retfærdighed i praktisk kærlighed og retfærdighed for de nødlidende." (ibid., 33). Efter et krav om at afsløre og modsætte enhver form for undertrykkelse og uretfærdighed, bliver punktet afsluttet med dette:

"Vi giver os på ny til at stræbe efter at fremme retfærdighed, herunder vise solidaritet og støtte til de marginaliserede og undertrykte. Vi ser en sådan kamp mod ondskaben som en dimension af den åndelige krig, der kun kan føres gennem den sejr, som Jesu død og opstandelse er, i Helligåndens kraft og under konstant bøn" (ibid.)

Her har vi en direkte formulering af *kamp mod ondskab*, men hvad ligger der i den kamp - en åndelig krig? Er der en direkte kamp med eller mod øvrigheden som i Calvins lære (jf. opgavens punkt 3.1)? *En sådan kamp* må vise tilbage til frem-

melsen af retfærdighed, som bliver beskrevet som at “vise solidaritet og støtte til de marginaliserede og undertrykte” (ibid.). Ud fra den beskrivelse er der umiddelbart ikke plads til megen magtudnyttelse hverken mod, med eller gennem en øvrighed, med mindre solidaritet skal forstås som en legalisering af at kæmpe også en væbnet kamp mod undertrykkende systemer. Dette virker dog heller ikke sandsynligt med den efterfølgende formulering om *åndelig krig* og med *forbilledet i Jesu død og opstandelse, Helligåndens kraft og konstant bøn*. I CTe punkt 7 C virker der dermed ikke til at være meget plads til en reformert legalisering af f.eks. oprør mod øvrigheden eller magtanvendelse overfor ondskab igennem øvrigheden.

Med udgangspunkt i Matt 5,43, “Elsk jeres fjender og bed for dem”, understreges det i punkt 7 D, hvordan den kristnes kærlighed også rækker ud til deres fjender. CTe afviser en hver form for vold som redskab for evangeliets udbredelse (ibid., 34), samt “gengældelse og hævn mod dem, der gør os uret” (ibid.). Denne afvisning af brugen af vold for at fremme evangeliets udbredelse stemmer overens med både Luther¹¹ og Calvins lære.

Desuden bliver det tilføjet med udgangspunkt i Rom 13,4:

“Samtidig er det vor pligt i kærlighed over for vor lidende næste at søge retfærdighed på deres vegne gennem appel til de juridiske og politiske myndigheder, der fungerer som Guds tjenere ved at straffe dem, der gør det onde.” (ibid., 34)

CTe formulerer sig ved at bruge ordet *appellere*¹² til øvrigheden. Det må forstås som en *ikke-voldig* handlen, men en appel alene ved brug af ord. Er der her tale om reformeret forståelse af den kristne eller kirkens muligheder i forhold til øvrigheden? Det kollektive *vi*, som CTe bruger igennem hele skriftet, er åben for fortolkning. I indledningen til skriftet står der “Som medlemmer af Jesu Kristi

¹¹ Om hvorvidt Luthers lære i nogle af hans senere skrifter muliggør brugen af vold for at fremme evangeliet er omdiskuteret. Her kunne man kigge nærmere på en udvikling inden for Luthers lære fra *Om lydighed mod den verdslige øvrighed* og nogle af hans senere skrifter. Dette er et større emne, som må udelades på grund af opgavens omfang.

¹² *proper appeal* ifølge grundteksten.

verdensomspændende kirke forpligter vi os [...]” (ibid., 15), og det må antages, at det er dette *vi*, der fortsætter igennem skriftet. Men er der (1) tale om den enkelte kristne som en del af den usynlige kirke på verdensplan?¹³ I så fald har CTe placeret sig uden for både Luthers og reformeret/Calvinsk lære om den kristnes mulighed i forhold til øvrigheden, da den enkelte kristne er overladt til at *appellere* til øvrigheden, i modsætning til handling og/eller aktiv deltagelse i øvrigheden, som både Luthers og Calvins lære er åben overfor. Eller (2) er det kollektive *vi* i CTe en samling af konkrete kirker? Hvis dette er tilfældet er der stadig råderum for en reformeret eller luthersk forståelse. I så fald er kirken, som menighed, kaldet til at appellere med ord, mens den enkelte kristne stadig kan tage del i øvrighedens kamp mod ondskaben. Denne forståelse er dog ikke åbenlys og dermed virker den første mulighed mest sandsynlig - at CTe plæderer for, at den enkelte kristne er overladt til at *appellere* til øvrigheden og eksempelvis ikke gøre oprør mod eller tage del i øvrighedens arbejde.

Det sidste, som skal behandles fra CTe, er den afsluttende bemærkning i punkt 7 D, hvor der står: “de juridiske og politiske myndigheder, der fungerer som *Guds tjenere* ved at *straffe dem, der gør det onde*.” (ibid., 34; egen kursivering) som også anført ovenfor. Lausanne-bevægelsen opererer dermed også med synet på øvrigheden som Guds tjener, hvilket stemmer overens med både Luther og Calvin. Øvrigheden er indsat af Gud til at straffe det onde, og heri må kampen mod ondskaben ifølge Lausanne-bevægelsen stå. En nærmere udredning af øvrighedens ansvar, beføjelser og muligheder kommer CTe eller *Holistic Mission* altså ikke med, og delagtigheden i denne er også til debat.

3.3 Delkonklusion

Efter at have arbejdet kort med Calvins tanker om de to regimenter og Lausanne-bevægelsens bud på den kristnes ansvar i forhold til uretfærdighed og ondskab i verden, er det mit indtryk, at Lausanne-bevægelsen har bevæget sig et stykke væk fra sin calvinske baggrund. Lausanne-bevægelsen forsøger som et evangelikalt tværkirkeligt fællesskab at formulere sig i termer, som alle, på tværs af de dogmatiske forskelle, kan stå inde for. Derfor forbliver Lausanne-bevægelsens budskab

¹³ Jf. Luthers skelnen mellem kirken og den enkelte kristnes ansvar overfor øvrigheden.

beholdt i en tone, hvor der stadig er nogen frihed til at rumme forskellige tilgange til forholdet til staten. Alligevel mener jeg, at ovenstående gennemgang af Calvins lære og Lausanne-bevægelsens punkt 7 C og D viser, at der i Lausanne-bevægelsen *ikke* er tale om særlig calvinsk lære.

Jeg vil nu rette min opmærksomhed mod en væsentlig anderledes strømning, der adskiller sig betydeligt fra både Luther og Lausanne-bevægelsen.

4 Hauerwas - The Christian Colony

Jeg vil nu kaste min opmærksomhed på en meget anderledes tilgang til spørgsmålet om kirkens opgave i forhold til ondskab og uretfærdighed i verden. Stanley Hauerwas er amerikansk forfatter og professor i teologi, og han har særligt fået opmærksomhed for sine bøger *Resident Aliens* (1989) og *After Christendom* (1991). Grunden til at Hauerwas er relevant for denne opgave, er til dels hans store udbredelse, men måske i endnu større grad hans radikalt anderledes tilgang til ekklesiologi, end hvad vi kender fra andre protestantiske og evangelikale teologer. Denne redegørelse vil, på grund af dens omfang, kun forsøge at give et billede af nogle få af forfatterens centraler pointer i relationen til opgavens problemformulering og kun tage udgangspunkt i hans bog *Resident Aliens* og få andre udvalgte tekster.

4.0.1 Hvad er ondskab?

Som udgangspunkt kan det anfægtes i hvor høj grad Hauerwas ville acceptere problemstillingen for denne opgave. Hauerwas ville måske spørge: Hvad er ondskab, og er ondskab et problem, hvis det i sidste ende fører mennesker til kirken og til frelsen igennem Jesus? Er spørgsmålet om kirkens opgave overfor ondskab i verden ikke et eksempel på samfundet, der gør kirken til et led i sin egen agenda i sin stræben efter et civilt samfund? Disse metaspørgsmål er relevante at diskutere, men må udelades på grund af opgavens omfang. Derfor er denne redegørelse af Hauerwas' tanker med det forbehold, at Hauerwas ser anderledes på ondskab og social uretfærdighed, end den bliver forstået i opgavens problemformulering. For

at blive klogere på, hvad Hauerwas tænker om, hvad retfærdighed helt præcist er, kan der henvises til hans bog *After Christendom* (1991).

4.1 Kirkens opgave ifølge Hauerwas

Bogen, *Resident Aliens*, er skrevet af Stanley Hauerwas i samarbejde med William H. Willimon og udkom i 1989. I denne visionære bog præsenterer de to forfattere en radikalt anderledes ekklesiologi end den protestantiske forståelse heraf. Forfatterne trækker på en blanding af traditioner, men især anabaptistiske tendenser er nye i denne sammenhæng. Forfatternes budskab er provokerende, fordi de udfordrer læseren til at tænke radikalt anderledes i forhold til synet på kirken. Hauerwas skriver: "The [...] job is not to make the gospel credible to the modern world, but to make the world credible to the gospel." (1989, 24; original kursivering) Med det mener han, at kirkens opgave ikke er at gøre evangeliet troværdigt for verden, ligesom de moderne teologer har forsøgt i de sidste par århundrede, men derimod være en del af et fællesskab, som lever troværdigt overfor evangeliet.

"Christianity is more than a matter of a new understanding. Christianity is an invitation to be part of an alien people who make a difference because they see something that cannot otherwise be seen without Christ." (Hauerwas 1989, 23)

4.1.1 Problemet - Kritik af verden og kirken

Med udgangspunkt i Anden Verdenskrig påpeger Hauerwas problemstillingen: Kristne kan ikke modstå ondskaben i koalition med samfundet længere. Som historiske beviser henviser han til den tyske kirkes føjelse af Hitler og nazismen under Anden Verdenskrig (ibid., 25). Men også i Nordamerika var kirken ifølge Hauerwas ikke i stand til at sige nej til verdens ondskab. Her fremhæver han systematisk bombing af tyske byer med mange civile drab og ikke mindst atombomben, som den amerikanske præsident og kristne baptist, Harry S. Truman, kaldte for "the greatest thing in history" efter den for første gang blev brugt i krig over Hiroshima i 1945 (ibid., 26).

Der er sket noget afgørende nyt i den vestlige verden i løbet af de sidste par hundrede år.¹⁴ Den konstantinske æra, hvor kirke og stat var to medspillere, der søgte det samme *telos*, er ovre. Denne omvæltning kræver ifølge Hauerwas et helt nyt syn på staten, som nu besidder sin egen fortælling og sit eget sigte, som ikke stemmer overens med det kristne. Hauerwas forsøger dermed at påvise, at kristne er *resident aliens*¹⁵ i en verden eller et land, som ikke længere har det samme mål eller *telos* som kirken. Dermed afviser Hauerwas kategorisk *næsten* enhver form for samarbejde med myndighederne som en kamp mod ondskab i verden. Ifølge Hauerwas er det et umuligt projekt for kirken at transformere samfundet i ledtog med myndighederne og samtidig bevare sin integritet, og derfor skal vi ikke styre mod dette. Dermed afviser Hauerwas brugen af myndighederne til at bekæmpe ondskaben i verden, som ellers var den lutherske model, som vi har set i opgavens del 2.

4.1.2 Alternativet - Den kristne koloni

Hauerwas' sigte bliver nu, at påvise hvordan *kirken* er løsningen på dette problem. Hvordan kirken er Guds redskab til at bekæmpe ondskaben i verden. Kristendom er ifølge Hauerwas ikke et spørgsmål om trossystemer, men et spørgsmål om en helt *ny politik*, der er formet af evangeliet, et modkulturelt fænomen, en ny bystat - også kendt som kirken (ibid., 30).

Som kristne har vi ingen mulighed for at forstå verden i sit rette perspektiv, undtagen igennem kirken, og derfor er den kristnes vigtigste politiske opgave at *være kirke* (ibid., 38). Hauerwas finder et inspirerende eksempel i Bekendelseskirken i Tyskland, som vovede at sige nej overfor nazismen i sin spæde begyndelse¹⁶ - her var der en kirke, som bevarede sin troskab til Gud frem for sin øvrighed.

Kirken er et *alternativ* til det etablerede samfund og til anklagen om tribalisering vender Hauerwas spørgsmålet om og påstår, at tanken om nationalstater er langt

¹⁴ Hauerwas henviser til 1963, hvor den lokale biograf begyndte at vise film om søndagen, som et afgørende skillepunkt i hans eget lokalsamfund. (Hauerwas 1989, 15)

¹⁵ Resident aliens betyder 'herboende fremmede'. I amerikansk kontekst kan dette f.eks. være udlændinge i et land, som har permanent opholdstilladelse, men ikke statsborgerskab.

¹⁶ Barmen-erklæringen pkt. 1

mere tribaliserende end den globale kirke (ibid., 42-43). Denne kommentar er vigtig, fordi den illustrerer, hvordan vi som borgere i det moderne samfund ifølge Hauerwas er blevet indoktrineret til at se nationalstaterne som de øverste og eneste legitime magtindehavere.

Hauerwas beskriver meget detaljeret, hvordan kirken skal se ud. Her kunne man fremhæve en række spændende elementer, men de to mest interessante aspekter for denne opgave er hans udsagn om at; (1) “The confessing church seeks the *visible* church, a place, clearly visible to the world, [...]” (ibid., 46) og (2) “The overriding political task of the church is to be the community of the cross.” (ibid., 47). Udover disse to punkter kunne der nævnes en lang række punkter, som adskiller Hauerwas’ og Luthers ekklesiologi, da disse to ser grundlæggende forskelligt på kirken. Grunden til, at jeg har valgt netop disse to punkter, er fordi de tydeligst viser de konkrete forskelle mellem de to i direkte relation til besvarelsen af opgavens problemstilling.

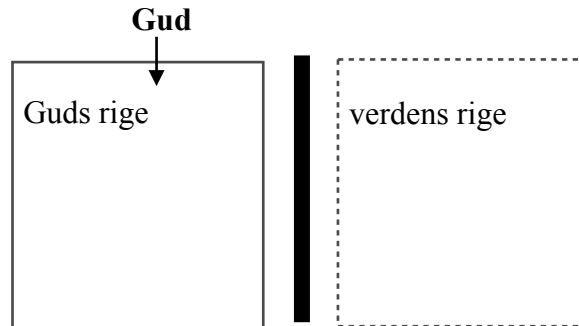
Det første punkt er interessant, fordi det placerer Hauerwas’ tanker i en lang tradition, der strækker sig tilbage til den novatianske kirke og donatismen, som søgte at lave en *synlig* kirke og dets medlemmers syndfrihed var vigtig - et mål, som aldrig har lykket sig at fuldføre til fulde, hverken før eller under den konstantinske æra.

Det andet punkt er interessant på grund af bemærkningen om korset. Dette stemmer bemærkelsesværdigt overens med Luthers sidste kendetegn på kirken i hans skrift *Om koncilerne og kirken* jf. opgavens del 2. Her er der, i modsætning til det første punkt, konsensus om et af kirkens vigtigste kendetegn.

Konsekvensen af Hauerwas’ kirkesyn bliver derved blandt andet et andet syn på kirkens synlighed i verden i forhold til Luther, og for Hauerwas virker det som løsningen på denne opgaves problemstilling. Kirken har brug for at være synlig i verden for at være et vidnesbyrd om et *alternativ* til denne verdens ondskab og uretfærdighed. Synligheden består af at være en modsætning til de almindelige og typiske tankemønstre i samfundet, hvor alt handler om at tilrage sig magt, prestige, penge osv. Kirken skal være kendt ved, at den bærer Kristi kors. Den skal være et fællesskab, der former dens tilhører igennem forkyndelse og forvaltning af

sakramenterne i en sådan grad, at de er i stand til at modstå verdens ondskab og forførelse og være klar til at lide for sin overbevisning.

Hvis dette skulle forsøges beskrevet illustrativt kunne Hauerwas' tilgang illustreres således:

Figur 4.1.2: Hauerwas tanker om kirken som synlig adskilt fra verden og under Guds direkte herredømme. Som udgangspunkt er der hverken forbindelse mellem Gud og verden eller kirken og verden.

4.1.3 Pacifisme

Et relevant spørgsmål for denne opgave er, om Hauerwas ser pacifisme som en nødvendighed for kirken. Kan den kristne på nogen måde tage del i en krig eller væbnet konflikt for at beskytte svage eller sig selv? Som man måske kan regne ud fra det ovenstående, er Hauerwas pacifist. Hauerwas er opmærksom på, at det kan/vil koste smerte og lidelse, også for andre, som man ellers var i stand til at hjælpe. I bogen *The Hauerwas Reader* (2001) skriver Hauerwas: "The only thing worse would be our failing to witness to our brother and sister that God's love took the form of a cross so that the powers that make our world so violent might be defeated." (s456). Der er ifølge Hauerwas kun én ting, der er et værre scenarie, end at uskyldige lider uretfærdigt, og det er, at kirken stopper med at være et vidnesbyrd om at Gud sendte sin søn og overvandt dødens magter. Dette viser tydeligt, hvordan Hauerwas i ekstrem grad er villig til at afstå fra enhver form for magt, der kunne forhindre ondskab og uretfærdighed, for ikke at gå på kompromis med kirkens vidnesbyrd om korset. På den måde mener Hauerwas, at kirken er et vidnesbyrd om, at døden ikke er det værste, der kan ske for et menneske.

4.2 Delkonklusion

Efter denne gennemgang af Hauerwas' tanker om kirkens forhold til ondskab og uretfærdighed i verden er det tydeligt, at hans tilgang adskiller sig væsentligt fra både Luthers toregimentelære og Cape Town-erklæringen. Man kan overordnet beskrive Hauerwas' løsning med to punkter: (1) Uretfærdighed og ondskab i ver-

den er *ikke* kirkens problem, forstået på den måde, at kirken ikke skal blande sig i myndighedernes kamp mod ondskab, fordi kirken allerede er løst fra denne verden og deler ikke *telos* med myndighederne eller resten af verden. Og (2) kirken skal være et lys i verden ved at repræsentere eller være et vidnesbyrd om et helt modsat *telos* end resten af verden. I kraft af dette vidnesbyrd vil ondskaben i denne verden blive afsløret, med forbillede i Kristus, og de, der vil det gode, vil vende sig fra ondskaben.

5 Vurdering

Da denne opgave også har et pragmatisk sigte vil, jeg i det kommende afsnit både forsøge at vurdere de gennemgåede standpunkter og samtidig forsøge at applicere disse tanker til den lutherske kirke i Danmark med det formål at pege kirken i en retning, der både er i overensstemmelse med de udfordringer, som kirken står overfor i dag.

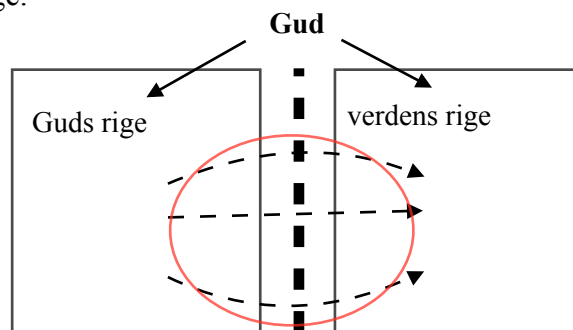
5.1 Problemet med Luthers toregimentelære

For mig at se er det tvivlsomt, om Luther selv ville plædere for samme forhold til øvrigheden, som i hans udlægning i *Om lydighed mod den verdslige øvrighed*, med det samfund, som vi har i dag. Kan Guds folk ifølge Luther stadig tage del i øvrighedens bekæmpelse af ondskab i verden? Med Luthers argumentationsførelse jf. opgavens punkt 2.1 mener jeg, at kristne i dag stadig kan tjene næsten ved at gøre tjeneste hos øvrigheden og ved brug af magt bekæmpe ondskab i verden for samfundets fælles gode, i modsætning til Hauerwas' ekklesiologi. Dog mener jeg, at det i dag må gøres med endnu større forsigtighed, end Luther fremstiller det.

For mig at se indeholder Luthers fremstilling af den kristnes forhold til øvrigheden en problemstilling, der stiller spørgsmålstejn ved toregimentelæren med hensyn til den kristnes samarbejde med øvrigheden. Ifølge Luther må den kristne ikke påberåbe sig øvrighedens hjælp, hvis man selv er offer for en uretfærdighed eller en form for ondskab, fordi der med alt for stor sandsynlighed vil lægge en egoistisk tanke bagved (Luther 1523, 177-178). Dette behandler Luther ikke i forhold til den kristnes aktivitet hos øvrigheden. For mig at se er det en

tilsvarende fare, at den kristne bruger øvrighedens magt til at nå egne mål eller udnytter muligheden til at bruge øvrighedens sværd for at kæmpe sin egen kamp mod ondskaben eller uretfærdigheden.

Luther beskriver desuden den kristnes tjeneste hos øvrigheden med ordene “helt naturligt for ham”, “med den største beredvillighed” og “yder hjælp og gør alt, hvad han kan for at gavne magten” (ibid., 168). Her mener jeg, at det i dag burde understreges, at brugen af magt og sværd for en kristen skal være en helt igennem *fremmed handling*, som modstrider den kristnes eget ønske om at udleve Bjergprædiken og bære Kristi kors frem for at bruge magt til at bekæmpe ondskaben.¹⁷ Dette bør for mig at se være enhver kristens indstilling til samarbejde med øvrighedens kamp mod ondskab og uretfærdighed ved brug af magt. Dette gør sig særligt gældende i dag på grund af samfundets drejning i løbet af den postkonstantinske æra. Det er ikke min opfattelse af verdenen, at den kvantitativt er blevet mere voldelig, ond eller uretfærdig, men øvrighedens nye *telos* bør gøre den kristne forbeholden overfor delagtighed i øvrighedens kampe og i særdeleshed krige.

Figur 5.1: Overgangen fra Guds rige til verdens rige i brugen af magt og sværd skal både være unaturlig, fremmed og endda hadet af den kristne.

Det skal dog pointeres, at Luther i den tredje del af *Om lydighed mod den verdslige øvrighed* meget radikalt beskriver, hvordan øvrighedspersoner skal have en anderledes tilgang til sin rolle, som beskrevet i opgavens del 2.2.2. Dette anderledes sindelag er en positiv uddybning af skriftets første afsnit, og et større fokus på dette i kirken ville være et skridt i den rigtige retning. En modernisering af dette afsnit, der tager højde for de ændrede forhold i samfundet og med henblik på kirkens forhold til øvrigheden, ville måske kunne trække Luthers toregimentelære i en retning, der kan sammenlignes med Hauerwas' relation til

¹⁷ Her skal det siges til Luthers forsvar, at han sammenlignet med mange andre fra samtiden var fortalere for fred og var forbeholden overfor den kristnes delagtighed i krig og brug af magt.

øvrigheden, som noget fremmed for kirken. Dette vil jeg undersøge nærmere i opgavens del 5.4.

5.2 Hvad kirken kan lære af Cape Town-erklæringen

Som opgavens del 3 konkluderer, er det begrænset, hvad CTe giver af konkret vejledning til kirken eller den kristnes forhold til ondskab og uretfærdighed i verden. Alligevel mener jeg, at vi kan lære noget af CTe. Sproget i CTe udtrykker en nød for både verden og mennesker. CTe bekræfter med et stærkt bibelteologisk fundament, at vi som kristne er kaldet til at gøre en forskel for verdenen, ved at vidne og ikke mindst *afsløre* ondskaben. CTe erklærer ligeledes, at denne kamp ikke er et jordisk eller selviscenesættende projekt, men “en dimension af den åndelige krig” (LCWE 2011, 33). Dog savner jeg stadig en mere konkret praksis eller vejledning for kirkens kamp mod ondskaben og uretfærdighed.

Kampen mod ondskab og uretfærdighed bliver i Lausanne-bevægelsen beskrevet som en del af den integrerede eller holistiske mission. Denne tilgang til kamp for retfærdighed, som værende en del af Guds forløsende mission til verden, mener jeg ikke behøver at stå i modsætning til de øvrige fremstillinger i denne opgave, men er en anden terminologi. Jeg mener, at det er en sund måde at tilgå problemstillingen ved at se på kampen for retfærdighed som en fælles kamp sammen med forkyndelsen og de øvrige aspekter ved Guds mission.

5.3 Kritik af Hauerwas

Tankerne vi finder i Hauerwas' forfatterskab er nye i en evangelisk kontekst. Og selvom det ikke er mit ønske med denne opgave at kritisere, men derimod positivt vurdere, de tre standpunkter, som denne opgave tager udgangspunkt i, er der alligevel et punkt ved Hauerwas' ekklesiologi, der må sættes under kritisk belysning inden den videre vurdering.

5.3.1 Aliens i alle forhold

I *The Mighty and the Almighty* (2014) kritiserer Nicholas Wolterstorff *Resident Aliens* med udgangspunkt i Augustins forfatterskab. Wolterstoff skriver:

“[...] the imperial government does maintain a degree of order without which life in general, including the life of his own city, the heavenly city,

would be impossible. For this reason, the members of the heavenly city do ‘not hesitate to obey the laws of the earthly city, whereby the things necessary for the support of this mortal life are administered. In this way, then, since this mortal condition is common to both cities, a harmony is preserved between them with respect to the things which belong to this condition’ (*City of God*, XIX.17).¹⁸ (Wolterstorff 2014, 39)

Wolterstorff plæderer for, at verden som samfund ikke kan eksistere, hvis Guds folk, de der lever i den himmelske by (jf. Augustins terminologi i *Om Guds stad*), ikke medvirker til at opretholde samfundet, og dette er et fælles mål for både samfundet og Guds folk (ibid.).

Wolterstorffs forbehold overfor Hauerwas er, at kristne i *alle* forhold er *aliens* i det samfund de lever i, hvilket er en bekymring jeg deler. Hauerwas bliver dermed alt for kategorisk i sin afvisning af samfundet som opretholder af det gode og bekæmper af ondskab og uretfærdighed. For mig at se må samfundet, utopisk set, kunne stemme overens med den kristne dagsorden og have den samme stræben efter det gode og sande, som også den kristne besidder. En sådan kategorisk afvisning af samarbejde med samfundet afslører en negativ forståelse af denne verden, da det ikke er muligt at opretholde en verden, sådan som vi har opbygget den, uden en øvrighed til at regulere den. Med andre ord er det nødvendigt for vores samfund at have en øvrighed, og hvis alle blev kristne og efterfulgte Hauerwas’ ekklesiologi og ikke ville tage del i opretholdelse af samfundet, ville verden bryde sammen, og de negative konsekvenser ville være altomfattende. En systematisk ekklesiologi bliver nødt til at være samfundsbærende, eller i et eller andet omfang samfundsopretholdende, i alle situationer uanset, om alle eller ingen er kristne. Dette er for mig at se et vigtigt krav, som Hauerwas ikke opfylder.

5.4 Hvad kan vi lære af Hauerwas

Fremstillingen i opgavens del 4 beskriver en lang række store forskelle til toregimentelæren og jeg vil i denne og den kommende del forsøge at beskrive nogle af de elementer i Hauerwas’ fremstilling, som vi i den lutherske kirke i Danmark kan bruge og ikke kan bruge.

¹⁸ Wolterstorff bruger oversættelsen af Augustin fra 1998 af R. W. Dyson (Cambridge University Press)

Jeppe Bach Nikolajsen skriver:

“Den lutherske ekklesiologi må derfor genvinde en stærkere betoning af kirkens egenart. Ikke fordi en sådan egenart er et mål i sig selv, men fordi den samfundsmæssige kontekst efter min mening har betydning for emfaser i kirkelig teologi og praksis.” (Nikolajsen 2015b, 33).

Denne observation er jeg enig i, og jeg mener også, den er relevant i en diskussion om kirkens forhold til ondskab i verden. Hauerwas minder kirken om, at der er *et skel* mellem Guds verden og denne verden, som der ikke må tages let på. Dette gælder også kirkens forhold til anvendelse af magt og sværd, hvilket jeg, som jeg har argumenteret for ovenfor, mener, Luther tager for let på i sin ekklesiologi. Igennem Hauerwas' forfatterskab bliver Guds folk positivt mindet om at magt og sværd er *fremmed* for den kristne, hvilket skellet til resten af verden understreger, men som Nikolajsen pointerer, ikke fordi skellet er et mål i sig selv, men fordi samfundets metoder ikke længere er i overensstemmelse med kirkens eller den kristnes. Imod brugen af magt og sværd skal kirken repræsentere *en anderledes* vej. En fredelig vej, der er tilgivende, omsorgsfuld og mest af alt klar til at gennemgå selvopofrende lidelse i mødet med ondskaben, som også Luther taler for i talen om korset som kendetegn for kirken. Dog har denne anden vej *ikke* til formål at forstærke vidnesbyrdet overfor verden, som Hauerwas plæderer for, men udspringer alene af kirkens troskab overfor og tillid til Kristus.

Hauerwas minder desuden kirken om, at vores lydighed og troskab til enhver tid tilhører kirken og relationen til Kristus som herre. Dette gælder også i spørgsmålet om uretfærdighed og ondskab i verden. I modsætning til Luthers toregimentelære, som for mig at se ikke understreger dette aspekt nok, er Hauerwas meget skarp på, at Guds folks lydighed ikke må tilhøre staten, men altid skal tilhøre kirken. Dette har igen særligt fået berettigelse siden sekulariseringen af samfundet og statens nye *telos* - et præmis for Hauerwas' ekklesiologi, som jeg accepterer. Kirken skal på ny mindes om, at *alle* valg skal tages ud fra tilhørsforholdet til Kristus som herre og ikke staten. Dette skal så vidt muligt gøres inden for landets love og regler, men *altid* i overensstemmelse med kirken og samvittigheden. Kirken skal turde blive upopulær i samfundet og turde risikere forfølgelse og straf. Guds folk

har et andet *telos* og et andet menneskesyn end samfundet, hvilket får implikationer på alt hvad vi foretager os.

5.5 Hvad skal eller kan vi ikke lære af Hauerwas

Som ovenover beskrevet er der elementer i Hauerwas' ekklesiologi, som jeg mener kirken i Danmark både kan og bør forsøge at tilstræbe. Samtidig er der aspekter hos Hauerwas, der enten er utænkelige i forhold til folkekirken eller i uoverensstemmelse med luthersk teologi.

Som tidligere behandlet i opgavens punkt 4.1.2 er en af Hauerwas' kardinalpunkter og konsekvenser af hans teologi en vision om en synlig kirke. En kirke, som er anderledes fra verden både i sit indre og sit ydre, og på den måde et åbenlyst vidnesbyrd om Kristus og et alternativ til statens brug af magt og sværd. Denne vision er for mig at se ikke i overensstemmelse med luthersk teologi, der taler om den synlige og usynlige kirke, og at det er umuligt at skabe en kirke kun med sande kristne. Dette syn på kirkens synlighed har den postkonstantinske æra ikke ændret på. Den lutherske folkekirke må være en kirke blandt folket, hvor der i Danmark stadig er et stort antal af medlemmer, der ikke deltager i menighedens liv. At adskille kirken fra samfundet og befolkningen på den måde som Hauerwas foreslår, vil ikke gavne kirkens mission. Dette får også indflydelse på kirkens rolle i forhold til samfundet og dens måde at konfrontere uretfærdighed og ondskab i verden. Kirken bør involvere sig i samfundets aktiviteter, samt udfordringer og problemstillinger. Kirken bør positivt involvere sig i borgernes liv og turde være aktuelle i samfundsdebatten, dog hele tiden med sin egenart og sin herre for øje. Kirken *skal* desuden altid være klar til at kritisere og adskille sig fra samfundet, når samfundets sigte ikke længere stemmer overens med kirkens i det omfang, det er nødvendigt.

Dette gælder også i situationer med krig. Som kristne ønsker vi fredelige omgivelser, da fred og orden altid er bedre end krig og ødelæggelse. Derfor må vi indrømme som kirke, at vi ikke i *alle* forhold kan fastholde en helt igennem pacifistisk tilgang til politiske forhold i verden. Som Luther understreger, har vi en næstekærlig tjeneste overfor næsten, der fordrer, at vi i visse tilfælde bliver tvunget til at handle i forsvar for vores næste, også ved brug af magt. Brugen af

magt skal dog altid være den sidste ressource, kun i forsvar og en helt igennem fremmed handling for den kristne, som tidligere beskrevet. Denne minimale åbning og accept af brugen af vold i en krigssituation er jf. opgavens punkt 4.1.3 ikke acceptabel for Hauerwas. Selvom jeg mener, at Hauerwas' ræsonnement er beundringsværdigt, så mener jeg, at han glemmer, at kirken ikke kan være et vidnesbyrd for de døde. Med det mener jeg, at der kan opstilles hypotetiske eller historiske eksempler, hvor kirken, modvilligt og som en fremmed handling, må forsvare menneskene omkring sig for at opretholde livet. Ikke som en nationalistisk kamp for fædrelandet, men for at beskytte de mennesker, kirken er iblandt og ønsker at vidne overfor. Jeg mener dermed, at kirken i Danmark ikke kan acceptere Hauerwas' pacifisme til fulde, da kirken i ekstreme tilfælde ikke kan forholde sig pacifistisk til onskaben i verden.

6 Konklusion

Efter en redegørelse for Martin Luthers toregimentelære har jeg påvist, at toregimentelæren danner et nuanceret billede af kirkens og den kristnes opgave i forhold til onskab og uretfærdighed i verden. Kirken skal forblive kirke, hvor den forkynder Guds ord og bærer Kristi kors, og den kristne skal tjene sin næste, herunder påtage sig opgaver i øvrigheden for at tjene og beskytte de hjælpeløse.

Ligeledes har jeg påvist, hvordan Cape Town-erklæringen danner en positiv og moderne terminologi for den kærlighed og brand som Guds folk, kirken, bør have overfor verden i sin tale om kampen mod uretfærdighed og onskab i verden som en del af Guds holistiske eller integrerede mission til verden.

Dernæst har jeg ved en analyse for Stanley Hauerwas' ekklesiologi påvist, hvordan Hauerwas vægter kirkens opgave som vidnesbyrd overfor verden som en kardinalopgave, og derfor ikke ønsker at indgå i samarbejde med myndigheder for at bekæmpe onskab og uretfærdighed i verden. Derimod skal kirken ifølge Hauerwas repræsentere en anderledes og fredsommelig vej, end den som samfundet tilbyder.

Til sidst har jeg argumenteret for, at Luthers toregimentelære i mange henseender er tidssvarende til den lutherske kirkes udfordringer i dag, men på enkelte områder på ny må forholde sig til den postkonstantinske æra, som den befinder sig i. Herunder at lade sig udfordre af Hauerwas' betænkeligheder i forhold til samarbejde med myndighederne, dog uden kategorisk at afvise et samarbejde, så længe kirken ikke går på kompromis med sit sigte om at vise hen til Kristus som herre og frelser, og idet den nødvendigvis må forblive en kirke hos folket og indlære Cape Town-erklæringens sprog om kærlighed til verden og mennesker omkring sig, som en del af Guds mission til verden.

For videre arbejde med dette emne kunne en lang række studier nævnes, hvor en nærmere undersøgelse af den lutherske kirkes konkrete praksis i forhold til myndighederne kunne være særligt relevant i forlængelse af denne opgave, samt en ekklesiologisk undersøgelse af, hvilke tiltag kirken kunne tage for at fremme sin egenart. Sådanne praktiske teologiske konsekvenser, mener jeg, kunne få stor positiv indflydelse på kirkens fremtid i Danmark.

Abstract (English)

In this paper I have proven how Luther's doctrine of the Two Kingdoms, in many ways, are contemporary to the modern challenges of the Lutheran Church in a post-constantinian society in regard to injustice and evil. In this thesis I argue that the lutheran church in this contemporary post-constantinian time must practice its uniqueness to resist the altered *telos* of the modern states.

Furthermore, I have analyzed and argued how some ecclesiological thoughts of Stanley Hauerwas from his 1989 book *Resident Aliens*, can be incorporated in lutheran ecclesiology, while some thoughts must be rejected caused by non-solvable conflicts with lutheran theology. Hauerwas sees a separation of the church from the state and evilness of the society as a necessity to reinforce the testimony of the church. He sees this as a significant part of the church's deed against injustice and evil in the world.

I have also proven how *the Cape Town Commitment* by the Lausanne Movement from 2010 sees opposition to injustice and evil as a part of an integral or holistic mission. According to the Lausanne Movement, the church is called to appeal to legal and state authorities to seek justice for their suffering neighbors.

Litteraturliste

Særpensum

Götz, Peter

2011 "Lausanne III i Cape Town - en introduktion", i: *Ny Mission nr. 20: For således elskede Gud verden*, s7-10

Hegstad, Harald

2015 "Kirken som fellesskap", i: Nikolajsen, Jeppe Bach (red.): *National kristendom til debat*. Fredericia: Kolon, s253-266

Hauerwas, Stanley

1991 *After Christendom? How the Church is to behave if freedom, justice, and a Christian nation are bad ideas*. Nashville: Abingdon Press, s13-68

Holmquist, Hjalmar, og Jens Nørregaard.

1965. *Kirkehistorie II - Den Nyere Tid*. Kbh: J. H. Schulyz Forlag. s18-46

Iversen, Lasse Holmgaard, Kai Kjær-Hansen og Bodil Skjøtt

2011 "Forord", i: *Ny Mission nr. 20: For således elskede Gud verden*, s5-6

Jørgensen, Jonas Adelin

2013 "Mission som holistisk transformation. Nedslag i den nyere protestantiske missionsteologiske diskussion om integral mission", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 03-04, årgang 40*, s203-214

Larsen, Kurt E.

2014 "Toregimentelæren i praksis. Forholdet mellem kirke og stat i Danmark", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 01, årgang 41*, s23-33

Lausanne Committee for World Evangelization (LCWE)

1974 *The Lausanne Covenant*, <http://www.lausanne.org/about-the-movement> (set d. 29.05.2015)

2004 *Holistic Mission. Occasional Paper No. 33*, http://www.lausanne.org/wp-content/uploads/2007/06/LOP33_IG4.pdf (set d. 26.05.2015), s9-23

2011 *Cape Town-erklæringen (CTe)*. Fredericia: Forlagsgruppen Lohse, s1-44

2015 *About the Movement*, <http://www.lausanne.org/about-the-movement> (set d. 29.05.2015)

Luther, Martin

1539 "Om koncilierne og kirken", i: Afdeling for Dogmatik, Aarhus Universitet (red.): *Teologiske Tekster* (1994). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, s274-288

Niesel, D. Wilhelm

1953 *Das Evangelium und die Kirchen. Ein Lehrbuch der Symbolik*. Moers: Neukirchener Verlag, s238-242

Nikolajsen, Jeppe Bach

2015a "Kirkens mulighed for at genvinde sig selv. John Howard Yoders antikonstantinske teologi", i: Nikolajsen, Jeppe Bach (red.): *National kristendom til debat*. Fredericia: Kolon, s152-179

2015b "Kirkens rolle i et pluralistisk samfund", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 01, årgang 42*, s19-35

Sider, Ronald J.

2013 "Fattigdom, synd og sociale strukturer. Et bibelsk perspektiv", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 03-04, årgang 40*, s291-302

Wright, Christopher J. H.

2013 "Holistisk mission og missionsbefalingen. Missionens fem kendetegn", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke 03-04, årgang 40*, s190-202

Anvendt fællespensum

Christensen, Kurt

2014 "Den kristnes politiske ansvar", i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke*, 2014, nr. 1, s34-41

Hauerwas, Stanley og Willimon, William H.

1989 *Resident Aliens: Life in the Christian Colony*. Nashville: Abington Press, s15-48, s69-92

Heckel, Johannes

1957 "Im Irrgarten der Zwei-Reiche-Lehre", i: *Theologische Existenz Heute*, N.F., nr. 55, München: Kaiser Verlag, s3-39

Luther, Martin

1523 "Om lydighed mod den verdslige øvrighed", i: Christensen, Torben (red.): *Luthers skrifter i udvalg*, bd. IV (1980). Aarhus: Aros, s155-199

1532 "The Sermon on the Mount", i: Pelikan, Jaroslav (red.): *Luther's Works*, vol. 21 (1956). Saint Louis: Concordia Publishing House, s3-129, s166-176, s192-195

Wolterstorff, Nicholas

2012 *The Mighty and the Almighty: An Essay in Political Theology*, Cambridge: Cambridge University Press, s18-46, s134-147

Supplerende litteratur

Grane, Leif

1972 *Confessio Augustana*. Kbh: Gyldendal, s23

Hauerwas, Stanley

2001 *The Hauerwas Reader*. Durham, NC: Duke University Press, s456-457

Nielsen, Andreas Østerlund

2012 *Missional Transformation. A Constructive Discussion Applying the Theologies of the Mission as Transformation Movement and Stanley Hauerwas*. Aarhus: Aarhus University, ikke publiceret, s197-201

Opgavens omfang: 8.984 ord